

“מרדכי ואסתר מבקשים לחדש לנו דבר”
Rabbinic Authority, Prophetic Prerogative
and the Controversy over Takanat Mikra Megillah

(1) מגילה יד ע"א

תנו רבנן: ארבעים ושמנה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה - ממיתה לחיים לא כל שכן?

I. The meaning of “הותירו על מה שכתוב בתורה” – 3 interpretations:

(2) שבת יד ע"ב

... אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים ...

a. Adding an entirely independent mitzvah

(3) ר"ן על הרי"ף מגילה ד ע"א, אד"ה ולא פחתו

... שלא הותירו מעולם מצוה בפני עצמה לגמרי אלא זו ... שאע"פ שיש כמה תקנות ואיסורין דרבנן התם הנהו סייג לתורה למצוה או גדר לעבירה ...

(4) רמב"ן השגות לספר המצות, שרש א

שאינן בכל ענייני הערוב מצוה חדשה מדבריהם שתמנה; אלא אם אמרו במצות העירוב לאו – כלומר, שיהא אסור להוציא מרשות היחיד לחצר המשותף בלא ערוב – הרי העובר עליו עבר על "לא תעשה מלאכה" מדבריהם ...

(5) מהרש"א מגילה שם

הא דלא תקשי הא דתקון שלמה ערובין ונט"י דאין זה מקרי הותיר על מה שכתוב בתורה דערובין אינו רק גדר להוצאת שבת מרשות היחיד לרשות הרבים ונטילת ידים משום סרך תרומה, מה שאין כן מקרא מגילה ונר חנוכה שהם מצות בפני עצמם.

b. Adding a prophetic dictate

(6) ירושלמי מגילה א:ה

ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערין על הדבר הזה. אמרו: כתיב ויקרא כז לד' "אלה המצות אשר צוה ה' את משה" – אלו המצות שנצטוונו מפי משה. וכך אמר לנו משה: אין נביא אחר עתיד לחדש לכם דבר מעתה, ומרדכי ואסתר מבקשים לחדש לנו דבר. לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם ומצאו אותה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים ...

(7) רש"ש מגילה יד ע"ב

ולעניות דעתי נראה, דכלפי שאמרו אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר - ור"ל על פי נבואה, אבל לתקן ולגזור לא גרע נביא משארי חכמים לכן קאמר מקרא מגילה מפני שנאמרה ברוח הקודש שהיא מעין נבואה

(8) מגילת אסתר פרק ט

(יט) על בן היהודים (הפרוזים) הפרזים ... עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשחה ויום טוב, ומשלוח מנות איש לרעהו. (כ) ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים ...: (כא) לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה: ... (כג) וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם: ... (כז) קימו וקבל וקבלו היהודים עליהם ועל ורעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה: (כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם: ס

(9) מגילה ב ע"ב

... כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו, דאי סלקא דעתך אנשי כנסת הגדולה ארבעה עשר וחמשה עשר תקון - אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקיניו אנשי כנסת הגדולה? והתנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, אלא פשיטא - כולהו אנשי כנסת הגדולה תקיניו

(10) רמב"ן על התורה, דברים יג:ד

... שאם יתנבא בשם ה' לצוות מצוה שיחדש, כגון שהיה במקרא מגילה ...

11) חידושי הרמב"ן, מגילה ב ע"א

אחר זמן לא אחר שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרוזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל ... וזהו שכתוב "ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים ... לקיים עליהם להיות עושים את יום י"ד ואת יום ט"ו"

*c. Placing an additional text on a par with תורה חומשי תורה*12) פסקי הרי"ד מגילה יד ע"א

...ולא הותירו על התורה אפי' אות אחת חוץ ממקרא מגילה. פי' לא הוסיפו תורה לישראל שיהו קורין בה ... ומקרא מגילה נראה שהוסיפו על התורה שקבעו עליהם חובה בקריאתה כמו שחייבין לקרות את התורה, שנ' והגית בו יומם ולילה.

13) ספר הבתים (לר' דוד הכוכבי, חבר לר' מנחם המאירי)

אמנם הכונה בו שלא גזרו דבר ולא תקנו דבר שיכתב שנראה כתוספת על דברי תורה רק מגלת אסתר

14) רמב"ם הל' מגילה ב

ט אין כותבין המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כספר תורה ... וצריכה שרטוט כתורה עצמה ... יא ... ואינה נתפרת אלא בגידין כספר תורה ...

15) רמב"ם (שם) הל' ית

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל ... ימי הפורים לא יבטלו שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם

II. The problem with such an addition

a. Adding an entirely independent mitzvah

1. The prohibition of Bal Tosif

16) דברים ד:ב (פרשת ואתחנן)

לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם.

17) דברים יג:א (פרשת ראה)

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו.

18) פירוש הרמב"ן על התורה, דברים ד:ב

ולפי דעתי אפילו ברא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלכו כירבעם (מ"א יב לג), עובר בלאו. וכך אמרו (מגילה יד א) לענין מקרא מגילה, "מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ... מאי דרוש וכו'". ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה): "שמונים וחמשה זקנים ... ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זוו משם נושאין ונותנין בדבר עד שהאיר הקב"ה עיניהם" וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר "אלה המצות" אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה. ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקב"ה בתורה:

19) ספרי דברים פרשת ראה פסקא פב

מנין שאין מוסיפים על הלולב ועל הציצית תלמוד לומר לא תוסף עליו

20) ראש השנה כח ע"ב

מנין לכהן שעולה לדוכן, שלא יאמר: הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל - אוסיף ברכה אחת משלי, כגון בה' אלהי אבותכם יסף עליכם - תלמוד לומר לא תספו על הדבר.

21) רמב"ם הל' ממרים ב:ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות ... מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו? שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה. כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו - מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה. אם יבוא בית דין ... ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי

זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה ... אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה. +/השגת הראב"ד/ הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל דבר שנזרז עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו בשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכתן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא

(22) שבת כג ע"א

מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? רב אויא אמר (דברים יז, יא) מלא תסור, רב נחמיה אמר (דברים לב, ז) שאל אביך ויגדך ויאמרו לך

(23) מנחת חינוך מצוה תנד

והנה כמה מצות שהוסיפו חז"ל כגון נר חנוכה ונט"י וכדומה שהם דברים חדשים ולא הוסיפו במצות התורה נראה דודאי לא שייך בל תוסיף כי התורה נתנה רשות לחכמים לתקן תקנות ... לפי הזמנים.

(24) רשב"א ראש השנה טז ע"א ד"ה למה

... כמה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כאן כל תוסיף דכבר אמרה תורה על פי התורה אשר יורוך ... כל לצורך, ב"ד גוזרין ומוסיפין והרשות בידן ... ומצוה לשמוע לדברי חכמים מלא תסור כן נ"ל:

(25) השגות הרמב"ן על ספר המצות שורש א

הוא זצ"ל סבור שיש בכלל לאו דלא תסור כל מה שהוא מדברי חכמים בין שהן מצות כגון מקרא מגילה ונר חנוכה או שהן מן התקנות והסייגים כגון בשר עוף בחלב ושניות לעריות ... כל מה שיאסור אותו התלמוד או יצוה עליו שאנחנו מוזהרים להתנהג כדבריהם מלאו דלא תסור והנה הרב בונה חומה גבוהה סביב לדברי חכמים אבל היא כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאום לפתע יבוא שברה - לפי שהיא סברה נפסדת ברוב מקומות בתלמוד ...

אבל הדבר הברור המנוקה מכל שבוש הוא שנודיע שאין הלאו הזה לא תסור אלא כמה שאמרו בפירושי התורה כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזרה שוה ... ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן; או במשמעות לשון הכתוב עצמו; וכך כמה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה. שאם יראו הם שזוה הדבר אסור או מותר מן התורה - לפי מדרש הכתוב, או לפי פירוש, או הלכה מפי השמועה ממה שבינו - ויראה הוא הפך חייב לבטל דעתו ולהאמין כמה שאמרו הם ... כי על המשמעות שלהם הוא מצוה ונותן לנו התורה.

(26) שו"ת אגרות משה או"ח חלק א סי' יד

ולשיטת הרמב"ן הוא ... משום בל תוסיף - אין עולה תירוץ הגמ' יפה. דהא אם נפרש שהקל וחומר ... הוא קל וחומר גמור, ונמצא שלא חידשו כלום, היה מקרא מגילה חיוב מדאורייתא דהא ק"ו דאורייתא הוא והא ידוע שהוא רק מצוה מדרבנן. אלא ודאי שהק"ו אינו גמור וא"כ אף אחר תירוץ הגמ' הויה קריאת המגילה חדוש, ואינו מתרץ בזה כלום.

(27) שו"ת אגרות משה או"ח חלק א סי' טו

ומפרש החת"ס בכוננת הרמב"ן שהוא ק"ו גמור, אף שכתב רק לשון שסמכו דמשמע שהוא רק אסמכתא בעלמא, משום דאל"כ היו עוברין בכל תוסיף לשיטת הרמב"ן שסובר שמקרא מגילה הוא תוספת.

2. The scope of the rabbinic mandate

(28) דברים יז:ח-יא

ח פי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועליה אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו. ט ובאת אל הכהנים הלויים ואל המשפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. י ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. יא על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך מיין ושמאל.

(29) רמב"ם הל' ממרים הל' א:ב

כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

(30) רמב"ם ספר המצות, מצות עשה קעד

הציווי שנצטוונו לשמוע לבית דין הגדול ולנהוג על פיהם בכל אשר יצונו בעניני אסור ומותר. ואין חילוק בזה בין דבר שקיבלוהו בקבלה ובין דבר שלמדוהו באחת המידות התורניות, או דבר שהסכימו עליו כדי לגדור פירצה, או בהתאם לאיזה מצב שהוא ממה שנראה להם נכון ושיש בו חזיון לתורה - כל זה חייבים אנו לקיימו ולעשותו ולנהוג על פי דבריהם, בל נעבור עליהם. והוא אמרו יתעלה: "על פי התורה אשר יורוך וגו'" (דברים יז, יא).

(31) רמב"ם הקדמה לפירוש המשניות

והחלק הרביעי הם הדינים שקבעום הנביאים והחכמים שבכל דור ודור על דרך הגדר והסייג לתורה, והם שצוה ה' לעשותם באופן כללי באמרו ושמרתם את משמרת, ובא בקבלה עשו משמרת למשמרת. והם שקוראים אותם חז"ל גזרות ... והחלק החמישי הם הדינים שנעשו בדרך העיון ... בענינים שהם מפני תקון העולם בעניני הדת, והם שקוראים אותם חכמים תקנות ומנהגות.

(32) סוכה מא ע"ב

משנה ... משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש .. **גמרא**. מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא בכי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה, דרש אין לה - מכלל דבעיא דרישה.

(33) רמב"ם, סוף מנין המצות הקצר (בהקדמה לספר מדע)

... שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כ"י אלהינו בכל קראנו אליו. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה בין לא תעשה:

*b. Adding a prophetic dictate**1. The prohibition of Bal Tosif*(34) רמב"ם, סוף מנין המצות הקצר (בהקדמה לספר מדע)

אלו הם שש מאות ושלוש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני ... ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותן נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגלה ונר חנוכה ותענית תשעה באב וידיים ועירובין ... כל אלו המצוות שנתחדשו חייבין אנו לקבלם ולשמרם שנ' לא תסור מכל הדבר וכו', ואינם תוספת על מצוות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף ולא תגרע? שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצוות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות. אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזרה אין זו תוספת. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות ערוב או לקרות המגלה בעונתה, ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה. אלא כך אנו אומרים, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ... (ע"י לעיל)

(35) דברים יח:יח-כ

יח נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיך ודבר אליהם את כל אשר אצונו. יט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבַרִי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי אֲנִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ. כ אֵף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְיֵד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא.

(36) ב"ב יב ע"א

אמר רבי אבדימי דמן חיפה: מיום שחרב בית המקדש, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים. אטו חכם לאו נביא הוא? הכי קאמר: אע"פ שניטלה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה.

(37) חידושי הרמב"ן ב"ב יב ע"א

הכי קאמר אע"פ שניטלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקדש שבקרבם.

2. The irrelevance of divine dictate in halakhah(38) דברים ל:יא,יב

יא פי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלא את הוא ממך ולא רחקה הוא. יב לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה ...

(39) ב"מ נט ע"ב

מאי לא בשמים היא אמר רבי ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול

(40) תמורה טז ע"א

אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל אמר ליה (דברים ל) לא בשמים היא. אמרו לו לשמואל שאל אמר להם אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. אמר ר' יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל אמר ליה לא בשמים היא א"ל לאלעזר שאל אמר להם אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה

41) רמב"ם, הקדמה לפירוש המשניות

לא בשמים היא, ולא המחננו ה' אל הנביאים אלא המחננו אל החכמים בעלי הדין, לא אמר ובאת אל הנביא, אלא אמר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט, וכבר האריכו חכמים בענין זה מאד מאד והוא הנכון

42) רמב"ם הל' יסודי התורה ט: ב

א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה כמו שאמר האחרון שבהן זכרו תורת משה עבדי וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו עשו מלחמה היום או אל תעשו בנו חומה זו או אל תבנוה מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שנאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו.